

Research Article

**A Research into the Position of the Qur'an
in the Ideas and Works of
Seyed Ashraf ed-Din Hosseini Qazwini
(*Nasim-e Shomal*) and its Relation
to the Political-Social Conditions
of the Constitutional Era in Iran¹**

Reza Moeini Rudbali

Assistant Professor, Department of Theology and Islamic Studies, Shahid
Rajaei pardis Farhangian University, Shiraz, Iran.
moeini.reza.60@gmail.com

Abstract

The purpose of the present study is to review the outlook of Seyed Ashraf ed-Din Hosseini, nicknamed as *Nasim-e Shomal*, on Islam and its most important resource that is the Noble Qur'an. The method of study is descriptive analysis and the findings revealed that Seyed Ashraf ed-Din Hosseini relying on the policy of moderation in his newspaper (*Nasim-e Shomal*), emphasized on native and Islamic belongings for the cultural betterment. He believed that with respect to internal and external crises as a result of Persian Constitution back then, the only way to get out of those crises that is his view were mostly due to people's distancing from true Islam and the precious guidelines of the Noble Qur'an was to return to the instructions of the Qur'an and genuine Islam. This sympathetic man as a result of the above subject had his special concerns and by their reflection in society could be influential to a great extent in encouraging people to return to the Qur'an and Islam.

Keywords: Constitutionalism, Seyed Ashraf ed-Din Hosseini, *Nasim-e Shomal*, Islam, Qur'an.

1. **Received:** 2021/02/09 ; **Accepted:** 2021/02/28

Copyright © the authors

<http://tarbiatmaaref.cfu.ac.ir/>

بررسی جایگاه قرآن در اندیشه و آثار سید اشرف‌الدین حسینی قزوینی (نسیم شمال) و ارتباط آن با اوضاع سیاسی – اجتماعی عصر مشروطه در ایران^۱

رضا معینی رودبالی

استادیار، گروه آموزش الهیات و معارف اسلامی پردیس شهید رجایی (ره) شیراز،
دانشگاه فرهنگیان، ایران. moeini.reza.60@gmail.com

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی نگرش سید اشرف‌الدین حسینی، ملقب به نسیم شمال نسبت به دین اسلام و مهم‌ترین منبع آن یعنی قرآن کریم بود. روش پژوهش توصیفی – تحلیلی بوده و یافته‌های پژوهش نشان داد که سید اشرف‌الدین حسینی با تکیه بر مشیء اعتدال و میانه‌روی در روزنامه خود (نسیم شمال) در زمینه اعتلای فرهنگی به دارایی‌های بومی و اسلامی تأکید داشت و بر این باور بود که با توجه به بحران‌های داخلی و خارجی که با وقوع مشروطه بر ایران حاکم شده بود، تنها راه گریز از این بحران‌ها - که به زعم وی بخش اعظم آن دور شدن مردم از اسلام راستین و رهنمودهای ارزشمند قرآن کریم بود - بازگشت به قرآن و اسلام ناب است. موضوعی که دغدغه‌های این مرد دلسوز را به همراه داشت و با انعکاس آن در سطح جامعه توانست تا حدود زیادی به بازگشت مردم به قرآن و دین اسلام تأثیرگذار باشد.

کلیدواژه‌ها: مشروطیت، سید اشرف‌الدین حسینی، نسیم شمال، اسلام، قرآن.

۱. مقدمه

انقلاب مشروطه ایران (۱۲۸۵) یکی از تحولات سرنوشت‌ساز تاریخ کشور ما به شمار می‌رود و مانند هر انقلابی، نقطه عطف و تحولی بوده که نهادها و ساختارهای اجتماعی را دگرگون کرده است (گودرزی، ۱۳۸۳، ص ۱۷). این انقلاب که با ظهور عقاید، باورها و اندیشه‌های نو همراه بود، مسیر تاریخ جامعه را به شدت تحت تأثیر قرار داد و شاید یکی از بارزترین و اثرگذارترین تجلی این اندیشه‌های نو را بتوان در سیاست و ادبیات این دوره جستجو کرد. به نظر می‌رسد با افزایش روابط ایران با دولت‌های اروپایی، آراء و اندیشه‌های روشنفکران و آزادی‌خواهان آن سرزمین‌ها، اهل قلم و اندیشه ایران را تحت تأثیر قرار داده است. آشنایی با اعتقادات جدید که اصول برابری، آزادی و برادری را می‌ستود، روشنفکران ایرانی را به تحول و تأمل در اندیشه و تفکر سوق داد. از طرف دیگر، نفوذ اقتصادی اروپا و بی‌کفایتی پادشاهان قاجار، منجر به آشفته‌گی اقتصادی و اجتماعی ایران شد. درخواست‌های مکرر شاهان قاجار، اعلام فرمان مشروطیت توسط مظفرالدین شاه، به توپ بستن مجلس شورای ملی و فساد همه‌گیر دستگاه‌های دولتی، چهره‌ای نابسامان به ایران داده بود (وارسته‌فر، عامری و افشاری نادری، ۱۳۸۹، ص ۳۷۴؛ صحرائی و نظری، ۱۳۸۶، ص ۱۲۴؛ رحمانیان، ۱۳۸۹، ص ۱۲۵؛ حضرتی و ملایی توانی، ۱۳۸۷، ص ۵۵).

اثری که انقلاب مشروطه بر کل نظام اجتماعی ایران گذاشت، ادبیات را هم دربر گرفت و باعث شد که ادبیات بسته، به مرحله‌ای باز و تازه پا بگذارد و در آن به قانون و تا اندازه‌ای دموکراسی پرداخته شود. پیشینه فعالیت‌های مطبوعاتی در ایران به سال‌های پایانی دوران قاجار برمی‌گردد و همگام با دگرگونی‌های ساختاری و محتوایی حکومت، جایگاه، نقش، حقوق و آزادی‌های مطبوعات نیز دستخوش تحولات شده است (پیلتن، ۱۳۸۹، ص ۲۲۸).

شعر و طنز سیاسی و روزنامه‌نگاری انتقادی در نیمه دوم قرن نوزدهم و دوره مشروطه حجم قابل توجهی از ادبیات فارسی را تشکیل می‌داد. نویسندگان و شاعرانی چون علی اکبر دهخدا، نسیم شمال، ایرج میرزا، بهار، عارف قزوینی، میرزاده عشقی و... همگی آثار انتقادی و میهن‌پرستانه‌ای خلق کردند که گواهِ سرزندگی و اهمیت ادبیات آن دوره است. این حقیقت که همه اینان در درجه اول و بیش از هر چیز شاعر بودند، نشان می‌دهد که در وهله نخست، شعر وسیله ادبی مؤثری بود (قیصری، ۱۳۸۳، ص ۲۷). با رشد مطبوعات که مردم را با حقوق و مفاهیم تازه آشنا می‌کردند، ایرانیان نیز از خواب غفلت بیدار شده و به حقوق حقه خود، بیش از پیش آگاه شدند. روزنامه نسیم شمال به مدیریت و سردبیری

سید اشرف‌الدین حسینی از جمله مطبوعاتی بود که نقشی روشنگرانه در این راه بر عهده گرفت. نسیم شمال در آن روزگار مورد توجه قرار گرفت و ولوله‌ای به پا کرد؛ چون ایجاد حاکمیت مشروطه پارلمانی را تبلیغ می‌کرد (حاکمی، ۱۳۷۶، ص ۲).

سرایندگان در نخستین سال‌های دوران مشروطیت، شعر را برای بیان «انتقادات اجتماعی، اخلاقی و سیاسی همراه با طنز و کنایه» (آزین‌پور، ۱۳۷۲، ص ۱۲۰) به کار گرفتند و دین اسلام و مهم‌ترین منبع آن (قرآن) به عنوان یکی از مهم‌ترین مضامین در این سروده‌ها جای خود را داشت و سید اشرف‌الدین گیلانی از برجستگان در این زمینه بود. حسینی ضمن احاطه و اشراف به بهره‌گیری از اصول تجدد و بومی‌سازی آن در ایران، نقشی اساسی در آشنایی مردم با حقانیت دین اسلام ایفا نمود. در پژوهش حاضر، ضمن اشاره کوتاهی به زندگینامه این شاعر و ادیب برجسته عصر مشروطه، اقدامات وی در جهت ارائه درست و صحیح دین اسلام و ترویج نقش قرآن و تأثیر تربیتی و هدایتی آن در جامعه آن روزگار بررسی می‌شود.

۲. پیشینه تحقیق

در مورد نسیم شمال تاکنون کتب و مقالاتی چند به رشته تحریر درآمده است. وارسته‌فر، عامری و افشاری نادری (۱۳۸۹)، در پژوهشی با عنوان تصویر جامعه در اشعار سید اشرف‌الدین گیلانی (نسیم شمال)، بازتاب اوضاع و احوال اجتماعی در پدیده‌های ادبی از منظر نسیم شمال را بررسی کردند. در واکاوی محتوای اجتماعی روزنامه، به صورت بسیار مختصر به نگرش دینی نسیم شمال اشاره و از او به عنوان مدافع راستین اسلام، تشیع و ائمه یاد نموده‌اند. محسنی، روحانی و حسن‌پور (۱۳۹۳)، در مقاله تحلیل تطبیقی آیات و احادیث در شعر مشروطه (ملک الشعراء بهار، نسیم شمال و میرزاده عشقی)، به لحاظ آماری به بررسی تطبیقی آراء و نظریات نویسندگان مزبور در تبیین موضوع‌های دینی از منظر اسلام چون توصیف صفت‌های مختلف خداوند، انبیاء، ائمه و وصف قرآن، قیامت و... اشاره دارند. اما به صورت ویژه به راهکارهای نسیم شمال در ترویج قرآن و احیای شأن و منزلت آن در جامعه نپرداخته‌اند.

ظهیری ناو (۱۳۹۴)، نیز در مقاله نقد و تحلیل اشعار نسیم شمال، به تحلیل اشعار نسیم شمال در دو دسته اجتماعی و سیاسی تمرکز داشته و در حیطه اجتماعی از نابسامانی‌های اجتماعی (ریا و تظاهر) و موضوع‌های دینی و تعلیم و تربیت یاد نموده است. نویسنده به نقل از نسیم شمال، انسجام و اتحاد میان ملت را در پرتو دین دانسته و حفظ تمامیت ارضی ایران را مساوی با حفظ اسلام برمی‌شمارد.

بنابراین، پژوهش حاضر برای نخستین بار به واکاوی راهکارهای این روزنامه‌نگار مدافع دین در تبیین و تبلیغ قرآن و آثار و برکات آن در جامعه عصر مشروطه می‌پردازد.

۳. در آمدی بر وضعیت مطبوعات در عصر مشروطه

پیش از صدور فرمان مشروطیت، وزارت انطباعات با ممیزی، میدان را بر مطبوعات تنگ می‌کرد. در آن دوران، جواز نشر به هر یک از شماره‌های نشریه داده می‌شد. پس از صدور فرمان مشروطیت تا گشایش رسمی مجلس (کمابیش دو ماه) نیز وزارت انطباعات همچنان به بررسی و بازبینی مطالب نشریات، پیش از چاپ می‌پرداخت (پیلتن، ۱۳۸۹، ص ۲۳۹).

با مرگ ناصرالدین شاه، پرونده شصت ساله حاکمیت تقریباً انحصاری نشر مطبوعات دولتی در ایران بسته شد. پس از به قدرت رسیدن مظفرالدین شاه، منوّرالفکران و اندیشمندان به سرعت درک کردند که محیط سیاسی و اجتماعی کشور متفاوت با نیم‌قرن حاکمیت ناصرالدین شاه است و فضای موجود را برای نشر افکار و اشاعه اندیشه و بسط و توسعه معارف مناسب دیدند و مبادرت به تأسیس مؤسسات آموزشی، فرهنگی و مطبوعاتی کردند (قاسمی، ۱۳۸۰، ص ۲۰-۱۹). پس از مرگ مظفرالدین شاه و روی کار آمدن محمدعلی میرزا و قدرت یافتن مستبدان، تلاش‌های تازه‌ای برای ایجاد محدودیت در عرصه مطبوعات پدید آمد، ولی با کوشش اهل قلم و آزادی‌خواهان و طرح مسئله آزادی مطبوعات در مجلس، وزارت انطباعات منحل شد و با عنوان جدید اداره مطبوعات و اداره مطبوعه دستی تحت نظارت علوم و معارف، ادامه یافت. یک سال پس از آن با تصویب متمم قانون اساسی، حقوق مطبوعات بر پایه اصول ۲، ۷۷ و ۷۹ آن بیشتر مورد توجه قرار گرفت و بر شمار نشریات افزوده شد. با این همه، محمدعلی شاه حاضر به پذیرفتن اصول قانون اساسی و آزادی مطبوعات نبود (پیلتن، ۱۳۸۹، ص ۲۳۹).

پس از پیروزی مشروطه‌خواهان و اعاده مجدد مشروطه و کنار رفتن محمدعلی شاه، مطبوعات بار دیگر به آزادی رسیدند، ولی این آزادی، چندان نپایید و دیری نگذشت که با فشار ناصرالملک نایب‌السلطنه و پیرم خان رئیس نظمیه، مطبوعات گرفتاری‌های بسیار پیدا کردند و در سایه قانون یاد شده، بیشتر روزنامه‌ها از کار بازماندند (معمدنزاد، ۱۳۷۹، ص ۱۹۰).

وجه تمایز نسیم شمال با روزنامه‌های دوره مشروطه (روح‌القدس، مساوات، صور اسرافیل و...) که بر تدروی و افراطی‌گری در نوشته‌هایشان تکیه داشتند، این بود که بر مشیء اعتدال و میانه‌روی تأکید داشت و برخلاف روزنامه‌های طیف غرب‌گرا که در بالا ذکر شد و در بستن و انحلال مجلس و

بحران‌های ناشی از آن، نقش مؤثری داشتند، در قالب طنز، کنایه و با زبانی عامیانه و قابل فهم درصدد برآمد تا از آرمان‌های مشروطه (مبارزه با استبداد و برقراری حکومت مردم، انتقاد سازنده از نمایندگان مجلس) حمایت نماید. از دیگر وجوه تمایز نسیم شمال با روزنامه‌هایی که بر بیزاری از دین و حکومت دینی و برقراری حکومتی به سبک غرب تأکید داشتند و به شدت به اسلام و روحانیت می‌تاختند، این بود که بر حکومت دینی مبتنی بر آموزه‌های ناب اسلامی و قرآن تأکید داشت. نسیم شمال با ارائه شواهد قطعی و مسلم از دین اسلام و مهم‌ترین منبع آن (قرآن کریم) به رسالت خود عمل نمود و بر ایجاد حکومتی مبتنی بر آرای مردم و هم‌نوا با اندیشه‌های بومی و اسلامی اصرار و پافشاری داشت. موضوعی که از ابتدای تأسیس آن تا دوره احمد شاه قاجار به انعکاس آن پرداخت.

۴. مختصری درباره زندگینامه سید اشرف‌الدین حسینی

از میان مردم بیرون آمد، با مردم زیست و در میان مردم فرو رفت. این مرد نه وزیر شد، نه وکیل شد، نه رئیس اداره شد، نه پولی به هم زد، نه خانه ساخت، نه ملک خرید (یوسفی، ۱۳۸۳، ص ۹۴). سید اشرف‌الدین حسینی گیلانی در حدود سال ۱۲۸۷ق. در قزوین چشم به جهان گشود. اقامت در رشت و آغاز فعالیت‌های مطبوعاتی او در آن شهر در پی صدور فرمان مشروطیت، سبب گردید که به «گیلانی» معروف شود. سید اشرف‌الدین که به شدت تحت تأثیر موج بیداری روشنفکران زمانه و اندیشه‌های آزادی‌خواهانه آنان قرار گرفته بود، نه ماه پیش از آغاز استبداد صغیر (به توپ بسته شدن مجلس شورای ملی در جمادی الاول ۱۳۲۶ق) روزنامه‌ای ادبی و فکاهی به نام نسیم شمال در شهر رشت منتشر کرد. به همین سبب، بعدها مدیر و نویسنده این روزنامه هم به نام نسیم شمال شهرت یافت (صحرايي و نظری، ۱۳۸۶، ص ۱۲۶).

انتشار روزنامه نسیم شمال تا انحلال مجلس ادامه یافت و پس از آن توقیف شد (فخرانی، ۱۳۵۶، ص ۱۲۵). در سال ۱۳۲۷ق. انتشار نسیم شمال از سر گرفته شد و از سال ۱۳۳۳ق. در تهران منتشر شد (محمدخانی، ۱۳۸۴، ص ۴۵-۴۴). این روزنامه بیشتر دربرگیرنده اشعار فکاهی و انتقادی بود، اشعاری ساده، روان، شیرین و دلچسپ در حوادث و وقایع روز که هیچ کس بهتر از آن نمی‌توانست گفت (یاحقى، ۱۳۷۵، ص ۶۰).

۵. نسیم شمال و ضرورت أخذ توجه به اسلام و قرآن

قبل از وقوع مشروطه، توجه به اسلام و مبانی برگرفته از آن، چون قرآن در آراء و مبانی فکری مصلحانی مانند سید جمال‌الدین اسدآبادی وجود داشت. از نظر سید جمال، شرط رهایی مسلمانان از

استبداد و استعمار، بازگشت به قرآن کریم و آموزه‌های پاک و اصیل آن است. قرآن کریم، نخستین معلم حکمت مسلمانان بود و اساس قوانین کلیه معاملات منزلیه و مدتیّه را چنانچه موجب سعادت مطلقه گردد، تبیین و مضرات ظلم و تعدی که نتیجه توحش است، توضیح کرد (اسدآبادی، ۱۳۵۸، ص ۱۲۸-۱۲۹). در جایی دیگر، سید جمال از مفسرانی که در تفسیر قرآن کریم به آموزه‌ها و احکام سیاسی و مدنی آن بی‌اعتنایی می‌کنند، انتقاد می‌کند و بر فقه و اصول و فلسفه سنتی نیز که حاملان شأن به مسائل سیاسی و اجتماعی، بی‌اعتناء و از حل و فصل آنها ناتوان هستند، ایراد می‌گیرد و آشکارا اعلام می‌کند که علم فقه می‌باید که دارنده آن را به اداره امور کشور، دانا و توانا سازد و علم اصول نیز باید عالم اصول را در امر قانون‌گذاری و اجرای مدتیّت دانا کند (اسدآبادی، ۱۳۵۸، ص ۹۴).

چنانکه گفته شد، نسیم شمال از دوستاناران ایجاد نظام مشروطه در ایران بود و از آثار و نتایج مشروطیت، همچون جلوگیری از ستم و استبداد، ایجاد عدالت و انصاف، آسایش و سعادت مردم، گسترش تعلیم و تربیت و ایجاد مدارس جدید و ارتقای سطح دانش و فرهنگ مردم، بیداری و آگاهی آنان از سرنوشت خویش و حاکمیت قانون به نیکی یاد می‌کرد. نسیم شمال معتقد بود که نظام مشروطه عقلاً و شرعاً صحیح است، زیرا عدالت، انصاف و مساوات را در لوای مشروطیت می‌دید و وکلا و وزراء و اجرای قانون را مانعی برای ظلم می‌دید:

مشروطه چه در عقل و چه در شرع صحیح است / هر کس کند انکار ز جمع عقلا نیست

مسئول به هر جزئی و کلی وزرا آند / در صحت مشروطه دگر چون و چرا نیست

(نسیم شمال، ۱۳۷۰، ص ۱۷۰).

وجه تمایز نسیم شمال با روشنفکران این دوره، این بود که او برخلاف برخی از آنان که دین اسلام و روحانیون را مانعی در تحقق مشروطیت می‌دیدند و بر این باور بودند که می‌بایست از فرق سر تا نوک پا فرنگی شد (تقی‌زاده، میرزا فتحعلی آخوندزاده) و در بست مدرنیته را پذیرفت، ضمن توجه به دین و عدم استفاده ابزاری از آن، به ضرورت توجه آگاهانه به مبانی دین اسلام چون قرآن تأکید داشت و بر این باور بود که توجه به دین و قرآن می‌تواند از بسیاری از معضلات جلوگیری نماید. نسیم شمال به پیروی از سید جمال به دین اسلام و قرآن تأکید زیادی داشت، به گونه‌ای که به نوشته خودش، هیچ فرد دیگری به اندازه او بر اهمیت اسلام و قرآن تأکید نکرده است. در این زمینه می‌نویسد:

«تصور نمی‌کنم از اول ظهور اسلام تاکنون، هیچ روزنامه‌[ای] به قدر نسیم شمال از دین شریف

اسلام حمایت کرده باشد ... و بدان که دین، اساس الفت و محبت است. دین، بنیان ارتباط و وحدت است، والا اگر چنانچه دین، سبب عداوت گردد و الفت نبخشد، عدم دین به از وجود آن است و

بی دینی، هزار دفعه، راجح بر آن و دیگر اینکه از برای انسان دو بال است که به آن پرواز نماید. یک شهپر (بال)، شهپر دین است و یک شهپر، شهپر علم است. این مطلب هم بدیهی است که مرغ، هیچ وقت به یک شهپر نمی تواند پرواز کند (نسیم شمال، ۱۳۳۳ق، ص ۲).

مطلب دیگر در مورد توجه و علاقه نسیم شمال به حقانیت دین اسلام که از آن به عنوان یک معجزه یاد می نماید، هجمه ها و حملات بدون نتیجه مخالفانش (طرفداران علوم طبیعی [تجربه گرایان]، نیهیلیست ها و...) به این دین آسمانی می باشد که در طول اعصار و قرون مختلف نه تنها راه به جایی نبرد، بلکه اسلام، همچنان محکم و استوار در مقابل آنان ایستاده و رمز موفقیت آن از دیدگاه نسیم شمال، قدرت ملکوتی و سطوت جبروتی و جذبه قرآنی دین اسلام بوده که بهت و حیرت گروهی چون عارفان را نیز به همراه داشت.

به صانع موجودات و به خالق ممکنات قسم روز به روز و ساعت به ساعت، بلکه دقیقه به دقیقه، اعتقاد من به دین شریف مقدس اسلام و شریعت محمدیه - صلی الله علیه و آله - افزوده می شود. کدام معجزه، بالاتر از این متصور است که هزار و سیصد و سی و پنج سال است دزدان و دشمنان، ناقضان و مخالفان، طبیعیان، بی موالاتان، لامذهبان به صورت های مختلف به این دین، حمله ور می شوند و همه درصدد تضییع این امر باشند، به هیچ وجه چنگالشان به جایی بند نشود ... هر دین و مذهبی بود، تا دو ماه هم دوام نمی کرد. در مدت قلیلی، رشته اش از هم می گسیخت و شیرازه اش پاره پاره و تار و مار می شد، چنانکه دیدیم و شنیدیم ... الله اکبر، الله اکبر، این است آن مقام که هر ذی شعوری یا بی شعوری، معنای اعجاز را درک می نماید (نسیم شمال، ۱۳۳۵ق/الف، ص ۱).

۶. نسیم شمال و ارائه راهکار برای حفظ شأن و منزلت قرآن

توجه به حرمت و منزلت قرآن به عنوان یکی از مهم ترین منابع تاریخ اسلام و در همه اعصار از ضرورت های اجتناب ناپذیری است که به گفته نسیم شمال باید مورد توجه مسلمانان قرار گیرد. در اواخر عصر قاجار که جامعه ایران با معضلات مالی و اجتماعی زیادی مواجه بود و فقر و بی سواد و جهل در جامعه، رواج یافته بود، گروهی از این فقرا که نسیم شمال از آنان به عنوان گدایان نام می برد، در بی حرمتی و کاستن از شأن قرآن، نقش اساسی داشتند. در فرازهای متعددی نسیم شمال ضمن اشاره به این اوضاع ناخوشایندی که مقارن با حکومت احمدشاه در تهران ریشه دوانیده بود، از مسئولان وقت درخواست نمود تا با این بی حرمتی مقابله نمایند. در یکی از شماره ها ضمن انتقاد از سوء استفاده و بی حرمتی به قرآن توسط گدایان به این مسئله، اشاره نمود که دیگر ادیان آسمانی، ضمن توجه به کتاب

مقدس‌شان از اینکه این کتب، ملعبه و بازیچه دست اشخاص گوناگون جهت اغراض شخصی شود، جلوگیری می‌نمایند، اما به این موضوع که در ایران از قرآن به عنوان مقرّی برای جلوگیری از فقر استفاده می‌نمایند، به شدت انتقاد نمود.

نسیم شمال در مطلبی دیگر ضمن حجت قرار داده شدن قرآن از سوی خداوند بر مسلمانان، از آن به عنوان لطف و موهبت بر بشریت یاد نمود و از معجزه قرآن به عنوان قدرت الهی یاد کرد. در ادامه با توجه به اهمیت و تقدس قرآن در کشورهایی چون روسیه که قرآن را در یک جای مناسب و پاکیزه قرار می‌دهند، از مسئولین امر تقاضا نمود تا به مانند این کشورها ضمن توجه به شأن و حرمت قرآن و ارائه مکان‌های مناسب برای آن، تمهیداتی هم برای مبارزه با گدایان و فقرا ببیندیشند تا آنان از بی‌حرمتی به این معجزه الهی دست بردارند. به عنوان نمونه، توصیه نمود از افرادی که با علم قرائت قرآن آشنایی دارند، با پرداخت مبلغی مقرری ماهیانه از آنان بخواهند در پاسداشت قرآن بکوشند.

«از یوم نزول قرآن تا امروز که هزار و سیصد و سی و چهار سال طول کشیده بر جمیع روی زمین قرآن، حجت بوده، زیرا که غیر از خدا احدی قادر نیست به این فصاحت یک آیه نازل نماید. عجبا، به احکام قرآن که رفتار نمی‌نماییم هیچ؛ کلام الله مجید که بزرگ‌ترین امانت رسول خدا(ص) است، در این مملکت اسباب گدایی شده و احدی از مسلمانان از کتاب خدا حمایت نمی‌کند! در بطرزبورغ [بترزبورگ] دیده شد که قرآن شریف را با جلد طلا و اوراق طلا یا خط برجسته طلا بالای یک سه‌پایه از چوب عود در مقام مرتفعی با احترام تمام به خزانه گذاشته بودند، در طهران دیده شده جنب مسجد سپهسالار پیرمردی با کثافت در جایی که قلم حیا می‌کند، نشسته؛ آیات خدا را پیش هر ناپاکی برای گدایی خفت می‌دهد!!! آیا ما جواب خدا را در یوم قیامت خواهیم گفت؟!...!! اگر می‌خواهید در محضر خدا و رسول‌الله(ص)، روسیاه نباشید و در این دنیا بدتر از این به بلاهای بد گرفتار نشوید، از کتاب الهی حمایت نمایید و این اقدام بر جمیع مؤمنین و مؤمنان لازم و واجب است. کلام الله را باید با غسل و با وضو در مقامات پاکیزه قرائت نمود...» (نسیم شمال، ۱۳۳۴ق/الف، ص ۱).

نسیم شمال برای مقابله با معضل گدایان و سوءاستفاده آنان از قرآن مجید، به مسئولین امر پیشنهاداتی ارائه نمود. به عنوان نمونه به اقتباس از یهودیان اشاره نمود که آنان با توجه به اینکه به افزایش قیمت بعضی از کالاها اقدام نموده بودند و از قبَل افزایش این قیمت و پرداخت آن به گدایان از برچیده شدن بساط گدایان جلوگیری نموده بودند، از مسئولین کشور نیز درخواست نمود تا با چنین تمهیداتی این معضل را در تهران و دیگر نقاط کشور ریشه‌کن نمایند:

«...حالا اگر می‌خواهید بفرمائید علاج برای گداها نیست، بنده، معالجه گداها را به خوبی پیدا کرده‌ام و آن معالجه، این است که از یهودی‌ها سرمشق بگیریم. یهودی‌ها رسمشان این است؛ همیشه به قیمت معمولی، گوشت چارکی یک عباسی اضافه نموده، به همدیگر می‌فروشد و آن یک عباسی‌ها را جمع نموده، به گداهای خودشان می‌دهند، این است» که [در] میان یهود یک نفر سائل، پیدا نمی‌شود. خوب است در این تاریخ ماها هم همین کار را اقدام نماییم. به قیمت معمولی گوشت چارکی صد دینار و به قیمت معمولی نان یک من صد دینار اضافه کنیم و آن پول‌ها را هر روز به دست آدم امینی بسپاریم که به مستحقین برساند...» (نسیم شمال، ۱۳۳۴ق/ب، ص ۲).

علی‌رغم هشدارهای متعدد نسیم شمال در حفظ شأن و منزلت قرآن و رسیدگی به گدایان توسط حکومت، این موضوع مورد مسامحه و سهل‌انگاری مسئولین قرار گرفت، زیرا در سال بعد (۱۳۳۵ق) نسیم شمال در مبحثی با عنوان «اتمام حجت» از این مسامحه آنان همچنان گلایه دارد و باز از آنان می‌خواهد تا ضمن توجه به حل و فصل موضوع فقرا و گدایان از این بی‌حرمتی که به ظن وی «ظلمی عظیم» است، جلوگیری شود. نسیم شمال با اشاره به این موضوع که قرآن مجید، امانتی است که نماینده پیامبر اسلام (ص) می‌باشد، بر این باور است که غیر از دلایل عقلی، چهارصد حدیث و هفتاد آیه قرآن، سخن وی را تأیید نموده و در اهمیت و منزلت قرآن، همین بس که اهل بیت (ع) عصمت و طهارت، بعد از غسل و وضو، قرآن را در مکان‌های مقدس (مسجد) و... تلاوت می‌نمودند. همچنین به فقیه و عالم برجسته عصر ناصری (شیخ مرتضی انصاری) اشاره می‌کند که در توجه و اهمیت به منزلت قرآن در منزل خود، اطاق مخصوصی برای قرآن، تدارک دیده بود که ضمن ادای نماز صبح در همان اطاق به قرائت قرآن هم می‌پرداخت (نسیم شمال، ۱۳۳۵ق/و، ص ۱).

نسیم شمال در طی اشعاری، با فاصله گرفتن مردم از دین و معنویت، به غربت اسلام و مسلمانی در جامعه، گلایه می‌نماید و آرزو می‌کند بارقه‌های اسلام، دوباره در مملکت از سرگرفته شود و مردم مسئولان با آمدن به دامان اسلام، وضعیت کشور را سر و سامان دهند:

شد مسلمانی غریب افکار نورانی غریب / دین غریب، آیین غریب، آیات قرآنی غریب

ای نسیم مشگ‌بوگر بگذری سوی حجاز / بوسه زن بر تربت آن قبله اهل نماز

عرض کن در محضر قدسش به صد عجز و نیاز / ای به نام اقدس شاهان عالم سرفراز

شد مسلمانی غریب افکار نورانی غریب / دین غریب، آیین غریب، آیات قرآنی غریب

الامان ای شاه یثرب مدفن و مکی وطن / یا نبی الرحمه ای محبوب رب ذوالمنن

شد هجوم‌آور به ما از هر طرف سیل فتن / هست سوی درگهت چشم امید مرد و زن

شد مسلمانی غریب، افکار نورانی غریب / دین غریب، آیین غریب، آیات قرآنی غریب
دفتر توحید حق شد خوار در بازارها / گشته مسجد خوابگاه دسته بی‌کارها

(نسیم شمال، ۱۳۳۵ق/الف، ص ۳).

۷. رویکرد عمل‌گرایانه به قرآن در حل مشکلات مشروطیت از دیدگاه نسیم شمال

نسیم شمال به حق یا باطل بودن گزاره‌های دینی نمی‌پردازد، بلکه در پی بیان تأثیرات مثبت ایمان به گزاره‌های دینی و میزان پاسخ‌گویی به نیازهای آدمی است، مثلاً درصدد بررسی تأثیر خداپاوری بر زندگی عملی افراد و نحوه اثرگذاری این مکانیزم و آثار آن است.

این دیدگاه، صرف‌نظر از صدق و کذب گزاره‌های دینی، به تأثیر آنها بر منش آدمی می‌پردازد، مثلاً ایمان به آیه «فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ» چه تأثیری بر انسان می‌گذارد؟ اگر کسی واقعاً به این مطلب معتقد باشد، زندگی و حیات او چقدر متأثر از این اعتقاد خواهد بود؟ این تلقی از دین، یک نوع دفاع پراگماتیسمی است، این نوع تلقی به دنبال چگونگی ظهور دین در مقام عمل و تأثیر عملی در زندگی است (ملکیان، ۱۳۸۱، ص ۱۰۸؛ نظرنژاد و شرف تادوانی، ۱۳۸۹، ص ۴۸).

با توجه به این رویکرد از دین، نسیم شمال درصدد برآمد به تأثیرات شگرف دین اسلام و قرآن کریم بر زندگی شخصی، اجتماعی و خانوادگی و همچنین تغییر نگرش دولت‌مردان در حل مشکلات موجود بپردازد.

با به توب بسته شدن مجلس مشروطه، توسط محمدعلی شاه قاجار و آغاز دوران استبداد صغیر در ایران، آرمان‌های مشروطه (استقرار دولت مرکزی مقتدر و مهار و سقوط استبداد خودکامه و خروج استعمارگران بیگانه) بر باد رفت و بعد از انعقاد قرارداد ۱۹۰۷م توسط روس و انگلیس و همراهی آنان با محمدعلی شاه قاجار، ایران در یک بحران سنگینی فرو رفت و سرانجام با فتح تهران توسط مشروطه‌خواهان و اعاده مجدد مشروطیت، نه تنها بحران فروکش نکرد، بلکه با جلوس احمد شاه قاجار بر تخت سلطنت، بحران‌های مالی و اقتصادی که با آغاز جنگ جهانی اول همراه بود، عرصه را بر مردم تنگ نمود. این موضوع، مورد انتقاد افرادی چون نسیم شمال نیز قرار گرفت و با ارائه راهکار و پیشنهاد به مسئولین وقت درصدد حل مشکل برآمد. نسیم شمال در بخشی از روزنامه با عنوان «جواب مکاتیب وارده» به انعکاس این معضلات پرداخت و یکی از راه‌های غلبه بر این بحران‌ها را عمل نمودن به «تعلیمات خاتم الانبیاء» و «تعالیم قرآن» دانست: «اینکه نوشته بودید، ملاکین به رعیت ظلم می‌کند، ما هم مظلومیت دهاتی‌ها را می‌دانیم. ما گمان کردیم که در عهد مشروطه، این ظلم‌ها نیست؛ حال

می‌بینیم خر همان خر است، پالانش عوض شده؛ آقای نسیم شمال ایرانیان هر چیزی را تجربه کردند. حریت و مشروطه را تجربه کردند، استبداد و استقلال را تجربه کردند، دوستی و مخالفت با دول همسایه را تجربه کردند، دیدند که از هیچ‌یک نجات و فلاح حاصل نشد، بلکه روز به روز بدتر شد... امنیت نماند، راحتی نماند، نعمت نماند. حالا خوب است این تجربه را هم بکنید و آن این است که به موجب تعلیمات خاتم الانبیاء عمل کنید. اگر مسلمان واقعی شوید، آن وقت می‌بینید که در اندک زمان، چه قدر ترقی حاصل می‌شود. ایرانیان مسیحی نشدند، ولی به موجب قوانین و تمدن مسیحی رفتار می‌نمایند. حال ماها به ایرانیان می‌گوییم اگر به موجب تعلیمات قرآن عمل کنید، آن وقت می‌بینید چه روح حیاتی دیده می‌شود، چه عزتی جلوه می‌کند، به چه درجه، ترقیات از جمیع جهات، حاصل می‌شود. آن ساعت خواهید دید که ایران مرده، زنده شده و ایران ویران، آباد گردیده...» (نسیم شمال، ۱۳۳۳ق، ص ۳-۴).

نسیم شمال در فرازی دیگر و در جهت بازگشت شأن و منزلت قرآن تأکید نمود که با اختصاص شغل کبریت‌فروشی به گدایان و به شرط اینکه به غیر از گدایان کسی دیگر کبریت‌فروشی نکند، حرمت و قداست قرآن مجید احیاء شود. در این زمینه نوشت: «... از علما و مقدسین، از اهل ایمان، محضاً لله خواهش داریم که غدغن بفرمایید که قرآن مجید را که بزرگ‌ترین امانت خداست، چهار نفر سائل طماع در میان کوچه و بازار در پیش چشم هر جنب بی‌موالاتی باز نکنند؛ اقلأً از این راه، رسول الله را از خودتان خوشنود نمایند، زیرا که در هیچ مذهبی با کتاب آسمانی خودشان با این بی‌احترامی سلوک ننموده‌اند است: [و اذا قرئ القرآن فاستمعوا له و انصتوا...]. (نسیم شمال، ۱۳۳۴ق/الف، ص ۳).

از جمله راهکارها و پیشنهادهای نسیم شمال برای حفظ شأن و منزلت قرآن، کمک و همراهی علمای شرع بود. نسیم شمال در یکی از شماره‌ها ضمن بیان تقدس و اهمیت کتب آسمانی ادیان الهی و حفظ این تقدس و منزلت در نزد آنان، از علمای دین اسلام می‌خواهد تا با همراهی با نسیم شمال [از این ظلم فاحش] «زدوده شدن شأن و منزلت قرآن توسط گدایان جلوگیری نمایند». «والله بالله ریش من در همین ولایت سفید شد. به هند و چین و فرنگستان نرفته‌ام، ولی در همین ولایت طهران همین مسئله را از گبرها [زرتشتیان] پرسیدم، گفتند کتاب آسمانی ما زند و پازند (اوستا) است، هیچ وقت آن کتاب را به نظر ناپاکان نمی‌رسانیم. از یهودی‌ها پرسیدم، گفتند: کتاب آسمانی ما تورات است و ممکن نیست کسی تورات را بی‌احترامانه [بدون احترام] در معبر عام بیاورد و الا تمام یهودی‌ها به او لعنت می‌کنند. از نصارا [مسیحیان] پرسیدم، گفتند: کتاب آسمانی ما انجیل مقدس است و محال است که مسیحی‌ها

بگذارند به انجیل عیسی (ع) اهانت وارد شود. در اسلامبول، حافظین قرآن، کلام الله را در مسجد [ایاصوفیا] بالای رحل گذاشته با صوت حجاز قرائت می‌نمایند که روح آدم تازه می‌شود. این بی‌احترامی، مخصوص گداهای ایران است که کلام الله را اسباب‌گذاری ساخته، در هر کوچه و پس‌کوچه میان گرد و خاک باز کرده، در پیش چشم هر نجس و ناپاک خفت می‌دهند و این کتاب مقدس را آلت دخل قرار داده‌اند. از علمای اعلم - رفع الله اعلامهم - خواهش می‌نمایم، اقلأً در همین مسئله با نسیم شمال همراهی نمایند و از این ظلم فاحش جلوگیری نمایند که امانت خدا مهجور نشود و الا در یوم قیامت مسئول خواهیم بود، «انی تارک فیکم الثقلین کتاب الله و عترتی» (نسیم شمال، ۱۳۳۴ق/ب، ص ۱).

نسیم شمال در تأکید بر اهمیت حفظ شأن و منزلت قرآن به عنوان معجزه الهی و در تفهیم این موضوع مهم به مسئولین وقت و دولت مردان، به زبان شعر هم روی آورد و با سرودن اشعاری نغز و نیکو از مهجور ماندن قرآن در جامعه، داد سخن راند و خطاب به آنان فرمود اگر آنأ و در اسرع وقت مفر و چاره‌ای برای معضل‌گدایان نیندیشند، در فردای قیامت باید پاسخگوی این مسامحه و سهل‌انگاری خودشان باشند:

از شما قرآن شکایت می‌کند!

حق مجازات شما را در قیامت می‌کند / آخر این قرآن همه وحی خدای اکبر است

آخر این آیات روشن معجزه پیغمبر است / هیچ کافر با امانت این خیانت می‌کند

در قیامت از شما قرآن شکایت می‌کند!

روز محشر در میان اولیاء و انبیا / می‌کند قرآن شکایت در بساط کبریا

می‌زنند از غم به سر پیغمبران و اصفیاء / پس خدا تشکیل دیوان عدالت می‌کند

در قیامت از شما قرآن شکایت می‌کند!

من چه کردم با شما این قسم خوارم کرده‌اید / پیش هر لامذهبی بی‌اعتبارم کرده‌اید

در میان کوچه پر گرد و غبارم کرده‌اید / هیچ کی با دین و آیین این شفاعت می‌کند

در قیامت از شما قرآن شکایت می‌کند!

من کلام روح‌بخش کبریائی بوده‌ام / معجزه پیغمبر الهام خدائی بوده‌ام

من کجا ای قوم، اسباب‌گدائی بوده‌ام / هرکس احکام دینش را رعایت می‌کند

در قیامت از شما قرآن شکایت می‌کند!

ای که خود را شیعه نامیدید در روی زمین / هیچ ملت با کتابش کرده رفتار این چنین

نسیم شمال در چاره‌جویی برای معضل گدایان در تهران و دیگر شهرهای ایران چون رشت، خطاب به رئیس الوزراء و دیگر مسئولان حکومتی و با تیتری با عنوان «یک پیشنهاد مهم» تأکید نمود تا ضمن همراهی با نظریات وی - که مطابق عقل و شرع بود - هم معضل گدایان حل شود و هم اهمیت و جایگاه و منزلت قرآن بیش از پیش مورد توجه قرار گیرد. سید اشرف‌الدین حسینی با ارائه این پیشنهادات - که در سطور قبل ذکر شد - اعتقاد راسخ داشت که این نقیصه به زودی برطرف خواهد شد و با این عمل خیر، برکات معنوی و باقیات الصالحات آن برای عاملان آن در روز قیامت و در تاریخ ثبت خواهد شد. نسیم شمال برای ترغیب و لازم‌الاجرا نمودن این پیشنهاد نوشت: «اسم اقدام‌کنندگان در جریده مقدس نسیم شمال، درج خواهد شد و شبیه نیست که این نسیم باقی خواهد ماند. امروز تمام حروفات نورانی به صورت فصیح آشکارا فریاد می‌کنند: «اللهم الغوث الغوث خلصنا من نار نسبنا و ادخلنا فی نسیم شمال ذالک لسان اهل الجنة»، «این است وصیت من، این است نصیحت من» (نسیم شمال، ۱۳۳۴ق/ب، ص ۳-۲).

۸. فایده‌های اخلاقی قرآن از دیدگاه نسیم شمال

نسیم شمال با نگاه تیزبین خود به فایده‌های اخلاقی قرآن هم اشاره دارد و با مورد خطاب قرار دادن جوانان، از آنان می‌خواهد تا با توسل به این کتاب ارزشمند از مشکل دیرینه بشریت (دوری از ادب و پیشه نمودن جهالت) احتراز نموده و - بویژه در این برهه حساس که معضلات مالی و اجتماعی در کشور بیداد می‌نمود - خود را به سلاح ادب مزین نموده تا بتوانند بر مشکلات غلبه نموده و آرامش و آسایش را برای خود و هم‌وطنانشان رقم بزنند:

با ادب باش که تکلیف جوانان ادب است / فرق مابین بنی آدم و حیوان ادب است

راحت روح زنان، زینت مردان ادب است

با ادب باش که سرمایه خوبان ادب است / آیه همه جا سوره قرآن ادب است

با ادب باش که اندر همه جا یابی راه / در قیامت نشود روی سفید تو سیاه

همچو یوسف به سر تخت برآیی از چاه

با ادب باش که سرمایه خوبان ادب است / آیه همه جا سوره قرآن ادب است

گر تو خواهی که دلت در دو جهان شاد شود / همه کس از سخت خرم و دل شاد شود

خاطرت یکسره از رنج و غم آزاد شود

با ادب باش که سرمشق جوانان ادب است / آیه همه جا سوره قرآن ادب است

(نسیم شمال، ۱۳۳۷ق، ص ۱-۲).

۹. معرفت به قداستِ خداوند با تأکید بر فیض و بهره‌گیری از قرآن کریم

نسیم شمال در نگرشی نو و قابل ستایش در پیروی و تأسی به قرآن، نیل به جایگاه قداستِ خداوند را از طریق شناخت و معرفت به قرآن می‌داند و ضمن ارائه توضیحاتی در مورد فلسفه بعثت انبیای الهی (شناخت و معرفت خدا و [معرفت الله] و مکارم اخلاق) و هدف واحد آنان، بر این باور است که آنان در راه رسیدن به این هدف والا (وحدت و یکپارچگی در بین بشریت) تنها در فروع دین با یکدیگر تفاوت‌هایی داشتند و این تفاوت‌ها تاکتیک‌های خاص آنان را دربرداشت. به گونه‌ای که گروهی از آنان سیاست را بر دیانت ترجیح می‌دادند و گروهی دیگر دیانت را بر سیاست رُجحان می‌دادند و این تنها پیامبر گرامی اسلام (ص) بود که بر ارتباط توأمان سیاست و دیانت در هدایت بشریت تأکید داشت: «در شریعت موسی (ع) سیاست، غلبه بر توحید داشت و در شریعت عیسی (ع) یک کلمه از سیاسی [سیاست] چیزی نوشته نشده؛ فقط روحانی صرف بوده ولیکن در شریعت خاتم پیغمبران (ص) سیاست از ترشحات دین اسلام بوده و هست» (نسیم شمال، ۱۳۳۸ق، ص ۲). در ادامه، نسیم شمال ضمن تأکید بر این موضوع که در طول تاریخ بشری افراد و گروه‌های مختلف برای پرستش خداوند متعال به واسطه‌هایی چون (ماه، خورشید، گوساله، گاو و...) روی می‌آوردند و از آنان، شفاعت می‌طلبیدند، این موضوع را مورد نقد قرار داد و تصریح نمود که با ظهور خاتم انبیاء حضرت محمد (ص) و نزول قرآن، این نوع پرستش برای همیشه به فراموشی سپرده شد و خداوند، همه را به کیش یکتاپرستی رهنمون نمود.

در این نوع پرستش، نسیم شمال، نقش قرآن را بسیار مهم و ارزشمند می‌داند و می‌نویسد:

«کدام کتاب است که بهتر از قرآن تقدیس کند خدای را و خالق عالم را تنزیه نماید؟ پس توحید خدا در قرآن ختم شد، مثل اینکه نبوت در محمد بن عبدالله ختم گردید ... یقین بدان تا روز قیامت این توحید و این کتاب باقی و برقرار است، زیرا که خداوند قرآن را نازل فرموده و او خودش حفظ خواهد فرمود ... مخفی نماند که اگر جمیع جن و انس جمع شوند، بخواهند مثل یک سوره یا یک آیه مثل همین قرآن بیاورند، امکان ندارد ... اگر بگویی که این سال‌های جدید دنیا ترقی کرده، دخلی به قدیم ندارد، در جواب گفته خواهد شد، بلی صحیح است. صنعت‌ها و حرفه‌ها از کثرت تجربه ترقی کرده، مثل ساختن توپ و تفنگ و تحت البحری [زیردریایی] و... ولی اینها دخلی [ربطی] به دفتر توحید خدا ندارد که تا روز قیامت باقی است. به فرض، اگر کسی سوره‌ای بسازد یا کلماتی بنویسد، اقتباس از قرآن مجید نموده و به اصطلاح عرفا دزدی کرده و دست دزد را باید قطع نمود. قرآن، مثل آفتابی است باقی و سایر اشیاء مثل سایه دیوار فانی:

شد مبدل آب این جو چند بار / آفتاب و ماه و اختر برقرار

(نسیم شمال، ۱۳۳۸ق، ص ۲-۱).

۱۰. بازتاب و تأثیر نسیم شمال در ترویج اسلام ناب و قرآن در جامعه

نسیم شمال با درج مقالات و نوشته‌های گوناگون در مورد اسلام و حقیقت آن در جامعه، تأثیر بسزایی داشت و در ترویج قرآن و سیره انبیاء و امامان معصوم، نقش مهمی ایفا نمود، به گونه‌ای که خوانندگان روزنامه با ارسال دست‌نوشته‌هایشان در قالب نثر و نظم به روزنامه، از نسیم شمال کمال تشکر و قدردانی داشتند. نسیم شمال نیز با چاپ این مطالب به انعکاس آن در بین آحاد جامعه می‌پرداخت. نمونه‌ای از این مطالب به شرح ذیل بود:

«خدمت ذی شرافت آقای سید اشرف‌الدین حسینی عرض می‌شود، روزنامه مقدسه نسیم شمال هر وقت منتشر می‌شود، صبیحه ۱۲ ساله کوچکی که دارم، به مدرسه می‌رود، روزنامه را از اطفال گرفته به خانه می‌آورد، با ذوق و شوق می‌خواند، من هم خوب گوش می‌دهم، می‌بینم از اول تا آخر، حمایت از قرآن و شریعت خداست» (همان، ص ۲).

السلام ای میر میران السلام / ای هوادار فقیران السلام

السلام ای هدهد شهر صبا / ای نسیم روضه صدق و صفا

مرد و زن جو یای شعرت فوج فوج / می‌زند دریا ز اشعار تو موج

مذهب حق را رعایت می‌کنی / از کلام الله حمایت می‌کنی

(نسیم شمال، ۱۳۳۵ق/و، ص ۲-۱).

نسیم شمال همچنین با ثبت نام و اسامی دختران دانش‌آموز در روزنامه خود که به مطالعه قرآن و ترجمه آن، اهتمام نشان می‌دادند و به دریافت جایزه از سوی افرادی چون میرزا حسن رشیدی- از اولین کسانی که به تأسیس مدارس دخترانه در مشروطه اقدام نمود- نائل می‌شدند، به رسالت خود در ترویج قرآن در بین کودکان و نوجوانان عمل نمود تا در آینده به افرادی متعهد و متدین در خدمت به ایران عزیز از هیچ کوششی فروگذاری ننمایند و با توسل به قرآن و ائمه اطهار(ع)، از انحرافات احتمالی دوری گزینند. در پایان نیز نسیم شمال اظهار امیدواری کرد تا تمام مدارس نسوان (زنان) در تعلیم قرآن و شریعات اقدام سریع نمایند».

برخی از دخترانی که به عنوان نمونه جزو متعلمان [دانش‌آموختگان] مدرسه حسنات بوده و از دیدگاه نسیم شمال مستحق دریافت جایزه شده بوند، به شرح ذیل هستند:

- ۱) نصرت الزمان، نواده آقای حاج یمن الملک و صبیۀ آقای حاج معز السلطنه،
 ۲) منصور الزمان، صبیۀ آقای شاهزاده احمد میرزا با ترجمه،
 ۳) اشرف السادات، صبیۀ آقای مصطفی قلی خان با ترجمه» (نسیم شمال، ۱۳۳۵ ق/ج، ص ۴).

۱۱. نتیجه‌گیری

با وقوع انقلاب مشروطه که نقطه عطفی در تاریخ مبارزات ملی ایران به شمار می‌آید و با اهدافی چون برقراری سلطنت مشروطه، حاکمیت ملت و قانون رخ نمود، مطبوعات، جانی دوباره یافتند. مطبوعات در دوره ناصری به دلیل استبداد قاهرانه ناصرالدین شاه، آزادانه مجال فعالیت سیاسی نداشتند. با تحقق مشروطه، به موضوعات ملی و میهنی توجه نمودند. نسیم شمال به مدیریت و سردبیری سید اشرف‌الدین حسینی به عنوان یک شاعر و طنزپرداز در ابتدا با خوش بینی به مشروطیت در راه تحقق آن، تلاش زیادی نمود و در این راه به مانند دیگر مشروطه‌خواهان با استبداد محمدعلی شاه تا اعاده مجدد آن، مبارزه نمود. بعد از مشروطه و با عدم تحقق اهداف آن، چون اصلاحات اداری، اصلاحات در زمینه زمین‌داری، بهتر شدن زندگی روستائیان و بر سر آمدن کارگزاران لایق از مشروطه سرخورده شد. نسیم شمال که به رموز تجدد در غرب آگاهی یافته بود، درصدد تطبیق آن با سنت‌های بومی کشور برآمد. در این راه و برخلاف گروهی از اندیشمندان آن زمان که راه چاره را در بازگشت به سنت‌های غرب می‌دیدند، ضمن توجه به اخذ جنبه‌های درست مدرنیته، درصدد برآمد تا به حقانیت دین اسلام و روشنگری آن در جامعه بپردازد. مبارزه با خرافات و تفهیم درست دین اسلام به مردم، توجه به سنت‌های نیکو و حسنه چون صلۀ رحم، صدقه و همچنین پیروی از سیره پیامبر (ص) و ائمه اطهار (ع) و نقش روشنگرانه قرآن در جامعه، از جمله رسالت‌هایی بود که نسیم شمال، خود را به آن متعهد می‌دید. در این راه با درج مقالات و نوشته‌های مهم در روزنامه‌اش، چه در قالب نثر و چه در قالب نظم، به این مهم عمل نمود. احیای شأن و منزلت دین اسلام و قرآن مجید که با بحران‌های اقتصادی و اجتماعی اواخر عصر قاجار به فراموشی سپرده شده بود، از رسالت‌های مهم او بود. به همین دلیل تلاش نمود، با ارائه راه‌حلی‌هایی به مسئولان چون افزایش قیمت بر روی بعضی از کالاها مانند نان و گوشت و یا واگذاری مناصبی چون کبریت‌فروشی به گدایان سطح شهر و همچنین نگهداری قرآن در مکان‌های مناسب، از بی‌احترامی به قرآن، جلوگیری نماید. اگرچه نسیم شمال برای احیای اسلام ناب محمدی و بازگشت شأن و منزلت قرآن در بین آحاد مردم تلاش زیادی نمود، به نظر می‌رسد با توجه به بحران‌هایی که در جامعه حکم‌فرما بود و در نبود یک حکومت مقتدر مرکزی و دخالت بیگانگان در امور کشور، مسئولین

به رهنمودهای ارزشمند آن، اهتمام نشان ندادند. اما روی هم رفته، با توجه به بازتاب اجتماعی آن در جامعه، وی در رسوخ دین و توجه به قرآن در بین آحاد مردم، نقش بسزایی ایفا نمود؛ به گونه‌ای که مردم با انعکاس نوشته‌هایشان در روزنامه، رضایت خود را از این موضوع اعلام نمودند. نسیم شمال، سرانجام بر این باور بود که با عدم تحقق مشروطه، هنوز هم می‌توان به بازگشت مجدد آن، باور داشت و رمز آن را بازگشت به قرآن و عمل به این کتاب آسمانی می‌دانست.

— منابع —

۱. اسدآبادی، سیدجمال‌الدین (۱۳۵۸). *مقالات جمالیه*. گردآوری میرزا لطف‌الله اسدآبادی. تهران: اسلامی.
۲. آریزپور، یحیی (۱۳۷۲). *از صبا تا نیمه*. تهران: زوار، چاپ چهارم.
۳. پیلتن، فرزاد (۱۳۸۹). *وضع مطبوعات پیش و پس از انقلاب مشروطه*. *اطلاعات سیاسی - اقتصادی*، ۲۵ (۱-۲)، ص ۲۲۸-۲۵۱.
۴. حاکمی، اسماعیل (۱۳۷۶). *ادبیات معاصر ایران*. تهران: اساطیر، چاپ چهارم.
۵. حضرتی، حسن؛ ملایی توانی، علی‌رضا (۱۳۸۷). *مشروطه ایران و عثمانی؛ بررسی تطبیقی*. تهران: انتشارات مؤسسه تحقیقات و توسعه علوم انسانی.
۶. رحمانیان، داریوش (۱۳۸۹). *تاریخ تفکر سیاسی در دوره قاجاریه*. تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور، چاپ دوم.
۷. صحرائی، قاسم؛ نظری، علی (۱۳۸۶). *بازتاب مشروطیت در اشعار نسیم شمال و احمد شوقی*. *پژوهش زبان و ادبیات فارسی*، ۸، ص ۱۴۳-۱۲۳.
۸. ظهیری ناو، بیژن (۱۳۹۴). *نقد و تحلیل اشعار نسیم شمال*. در: *مجموعه مقالات دهمین همایش بین‌المللی ترویج زبان و ادب فارسی*. اردبیل: دانشگاه محقق اردبیلی.
۹. فخرایی، ابراهیم (۱۳۵۶). *گیلان در جنبش مشروطیت*. تهران: جاویدان.
۱۰. قاسمی، سید فرید (۱۳۸۰). *مطبوعات ایران در قرن بیستم*. تهران: قصه.
۱۱. قیصری، نورالله (۱۳۸۲). *روشنفکران ایران در قرن بیستم*. ترجمه محمد دهقانی. تهران: انتشارات هرمس با همکاری مرکز بین‌المللی گفتگوی تمدن‌ها.
۱۲. گودرزی، غلامرضا (۱۳۸۳). *دین و روشنفکران مشروطه*. تهران: اختران.
۱۳. محسنی، مرتضی؛ روحانی، مسعود؛ حسن‌پور، الهه (۱۳۹۳). *تحلیل تطبیقی آیات و احادیث در شعر مشروطه (ملک‌الشعراء بهار، نسیم شمال و میرزاده عشقی)*. *پژوهش‌های قرآنی در ادبیات*، ۱ (۲)، ص ۱۰۱-۷۹.
۱۴. محمدخانی، علی اصغر (۱۳۸۴). *شاعر مردم (یادنامه سید اشرف‌الدین حسینی)*. تهران: سخن.
۱۵. معتمدنژاد، کاظم (۱۳۷۹). *حقوق مطبوعات*. تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها.
۱۶. ملکیان، مصطفی (۱۳۸۱). *تأثیر دین در منش آدمی*. علامه، ۱ (۳)، ص ۱۱۷-۱۰۷.
۱۷. نسیم شمال (۱۳۳۳ق). شماره ۲۴، ص ۳-۴.
۱۸. نسیم شمال (۱۳۳۴ق/الف). شماره ۱، ص ۳.
۱۹. نسیم شمال (۱۳۳۴ق/الف). شماره ۳، ص ۱.
۲۰. نسیم شمال (۱۳۳۴ق/ب). شماره ۲، ص ۱.
۲۱. نسیم شمال (۱۳۳۴ق/ب). شماره ۸، ص ۲.
۲۲. نسیم شمال (۱۳۳۵ق/الف). شماره ۲۷، ص ۱.
۲۳. نسیم شمال (۱۳۳۵ق/ج). شماره ۲۴، ص ۴.
۲۴. نسیم شمال (۱۳۳۵ق/و). شماره ۲۵، ص ۱.
۲۵. نسیم شمال (۱۳۳۷ق). شماره ۱۳، ص ۱-۲.
۲۶. نسیم شمال (۱۳۳۸ق). شماره ۲۳، ص ۱-۲.
۲۷. نسیم شمال، سید اشرف‌الدین حسینی (۱۳۷۰). *دیوان اشعار*. به تصحیح محمد بهشتی. تهران: چاپخانه احمدی.

۲۸. نظرنژاد، نرگس؛ شرف تادوانی، لیلا (۱۳۸۹). توجیه باورهای دینی براساس کارکرد روانشناختی آنها در قرآن کریم. *فلسفه دین*، ۷(۸)، ص ۴۷-۶۶.
۲۹. وارسته‌فر، افسانه؛ عامری، دلشاد؛ افشاری نادری، افسر (۱۳۸۹). تصویر جامعه در اشعار سید اشرف‌الدین گیلانی «نسیم شمال». *پژوهشنامه فرهنگ و ادب*، ۶(۱۰)، ص ۳۷۲-۳۹۴.
۳۰. یاحقی، محمدجعفر (۱۳۷۵). *چون سبوی تشنه، تاریخ ادبیات معاصر فارسی*. تهران: جامی.
۳۱. یوسفی، غلامحسین (۱۳۸۳). *چشمه روشن*. تهران: علمی، چاپ دهم.

استناد به این مقاله

DOI: 10.22034/riet.2020.1496

معینی رودبالی، رضا (۱۳۹۹). بررسی جایگاه قرآن در اندیشه و آثار سیداشرف‌الدین حسینی قزوینی (نسیم شمال) و ارتباط آن با اوضاع سیاسی-اجتماعی عصر مشروطه در ایران. *پژوهش در آموزش معارف و تربیت اسلامی*، ۱(۱)، ص ۱۴۱-۱۶۰.